

Тамара С. Костић

ЉУБАВНЕ ЕЛЕГИЈЕ У ТЕРЦИНАМА АЛЕКСЕ ШАНТИЋА

Апстракт. Средиште овог рада представља лирски љубавно-елегични триптих Алексе Шантића, тачније песме „Једна суза“, „Једно вече“ и „Позни часови“. Ове песме припадају Шантићевим љубавним елегијама у терцинама. Циљ је првенствено рећи нешто о његовој љубавној поезији, а након тога нешто и о песничким облицима којима је обликовао поменуте песме. Несрећна љубав и губитак вољене особе допринели су песимистичком виђењу живота лирског субјекта. У првом делу рада представљене су главне карактеристике елегије и терцине, док ће се касније приступити анализи споменутих песама. Шантић је оно што је модерно волео да помеша са традиционалним. Из овог разлога говориће се и о утицају италијанске и немачке лирике на песников одабир да љубавно осећање изрази терцинама, као и о утицају народне поезије и поезије Јована Јовановића Змаја на Шантићеву љубавну лирику.

Кључне речи: Алекса Шантић, љубавна поезија, триптих, елегија, терцина.

Увод

Алекса Шантић је један од најпопуларнијих песника свог времена а и данашњице. Предмет овог рада су Шантићеве љубавне елегије у терцинама. Циљ је првенствено рећи нешто о његовој љубавној поезији, а након тога нешто и о песничким облицима којима је обликовао споменуте песме. Треба објаснити шта теоријски представљају елегија и терцина. Важно је говорити и о утицају других књижевности и других песника на Шантићево стваралаштво. Песме које одговарају овој теми и чија се анализа налази у

наставку настале су 1910. и 1911. године. То су: „Једна суза“, „Једно вече“, „Позни часови“.

1. Песник љубавних и елегичних стихова

Шантић пише песме о љубави у свим периодима његовог стваралаштва, међутим, све те песме не носе исту јачину емоција. На почетку љубав је само наговештена, након тога се јављају први заноси, песник је опијен овим осећањем и ужива у животу. Перо Слијепчевић запажа да након друге књиге песама, долази до великог разочарења, и да Шантић на љубав више не гледа као пре (1983: 200). Његов начин живота изградио је једно овакво осећање. Шантићева личност је нашла свој израз у песмама које је писао (КНЕЖЕВИЋ 1924: 17). Познати српски песник, Јован Дучић, говорио је о приватном животу Алексе Шантића. Иако је био „аполонски леп“, како га његов добри пријатељ описује, није имао среће у љубави (1989: 169). Шантић је другачије од осталих гледао на ово снажно осећање које се буди у човеку. Дучић каже да је његов драги пријатељ био „до крајње мере чедан човек“ и да је за њега љубав била само нежна чежња (1989: 170).

Због ових чињеница његово љубавно песништво не може се одвојити од елегичног расположења. На овом пољу се најбоље остварио. Шантићеве љубавне елигије представљају главни фонд његовог стваралаштва (ЖИВКОВИЋ 1998: 102).²⁵

Алекса Шантић је своје песме о љубави обликовао у сонете и терцине. Терцине су песме састављене из низа терцета (строфа од три стиха), који су повезани посебном (верижном) римом (LEŠIĆ 2008: 201).

---

²⁵ У Речнику књижевних термина елигија је дефинисана као тужна песма, која говори о жаљењу за прохујалим животом, изгубљеном љубављу и далеком отаџбином (ŽIVKOVIĆ 2001: 177–179).

Шантић је у неким песмама поштовао изворни стих терцине, јампски једанаестерац, док је неке испевао у симетричном дванаестерцу (ДЕЛИЋ 2008: 200). У својој поезији Шантић спаја модерно и традиционално. Јован Делић пише да су италијанска традиција и терцина из немачке лирике утицале на Шантићево опредељење да љубавне елегије пише у терцинама (2008: 198–199). Поред љубавних елегија, које су најзначајније, Шантић је писао и елегије у којима се провлачи туга због проблема са којима се његов народ суочава.

Љубавне елегије у терцинама имале су сетни тон. Болно расположење и разочарање проузроковало је овакав тон песме. Шантић је туговао за прохујалим животом, плакао је због пролазности младости и лепоте. Драгиша Живковић (1998: 102) наводи да је Шантић боловао од „романтичарске неизлечиве туге“. Карактеристичан је утицај народне поезије на стваралаштво овог значајног песника. То се може видети у разним описима женске лепоте, природе... Због тога, љубав је смештена у патријархалну средину. Јован Дучић напомиње да његов пријатељ није знао шта је фатална жена, није знао за љубавне отрове, и да је еротика за њега била естетичко осећање (1989: 171). Шантићево схватање жене било је више народско. Говори се и о утицају Јована Јовановића Змаја, од ког је преузео интимни тон љубавних песама (МИЛАНОВИЋ 2011: 167). Сматра се да је био и значајан утицај севдалинке, у којој се пева о несрећној и трагичној љубави (МИЛАНОВИЋ 2011: 166).

Војислав Ђурић (1971: 24) пише да су у основи Шантићеве личне несреће два узрока. Губитак неког члана породице и губитак вољене жене. Баш из тог разлога песник ће туговати због пролазности младости и живота. Неостварена љубав биће главна тема песама које ће се наћи у наставку овог рада.

2. Љубавне елгије

Љубав је за многе најлепше и најплеменитије осећање које може овладати човеком. Шантић ће ипак о овоме писати тужним и нежним тоном. Бол ће овде бити много јаче изражена.

Песма која у потпуности осликава песникову меланхолију и патњу је „Једна суза“ из 1910. године (ШАНТИЋ 1962: 121). Ако посматрамо структурни план ове елгије, прво што запажамо је да је састављена од 7 терцета. Можемо приметити да је након последње строфе издвојен један стих. Једна од карактеристика терцина је то да се најчешће завршава једним додатним стихом који треба да доврши схему римовања (LEŠIĆ 2008: 201). Што се тиче риме заступљена је ланчана рима (рима терцина), у којој се римују први и трећи стих првог терцета, и други стих исте строфе са првим и трећим стихом другог терцета. Рима је: aba bcb cdc ded итд. Најзаступљенија је женска рима, пошто се најчешће римују двосложне речи (јуче/туче; оне/гоне/тоне; паде/стаде/јаде...). Песма је написана у једнаестерцу. На формалном плану карактеристично је и то што се као последњи, издвојени стих, јавља трећи стих из првог терцета. Цела песма се ломи на прелазу из треће у четврту строфу, јавља се опкорачење, које је од битног значаја за семантичко значење песме.

На самом почетку означено је време у коме се пева песма. Сазнајемо да је лирски субјекат у кревету и мисли на своју драгу: „Поноћ је. Лежим, а све мислим на те“. Одмах се активира тренутак када лирски субјекат оживљава своје сећање. Већ наредни стих објашњава о чему размишља песник:

„У твојој башти ја те видјех јуче,
Гдје береш крупне распукле гранате“²⁶
(ШАНТИЋ 1962: 121).

²⁶ У Мостару, гранате представљају воће нар.

Тренутак исповедања је поноћ, време када је човек сам са својим мислима. Усамљеност је навела песника да размишља о ономе шта се десило претходног дана. На тај начин се евоцирају дешавања из блиске прошлости, тј. од јуче. У наредне три строфе песник описује драгу у идиличном пејзажу. Шантић тада остаје „човек свог краја“ (ДУЧИЋ 1989: 172). Он драгу види у природи, у врту. Родни Мостар за песника био је од великог значаја и због тога му је посвећивао велику пажњу. Алекса Шантић је у песмама дао најраскошније пејзаже овога града. Описивао је баште, расцветало воће, потоке, шадрване, ашиковања. Дучић пак говори да је у целом Мостару постојао само један шадрван и да је Шантић то користио као неку врсту песничке декорације (1989: 172).

У другом стиху, друге строфе активира се далека прошлост: „У тиху хладу старе крушке оне“. Из овог стиха се види да је то нешто што је лирском субјекту већ познато. Делић говори да је показна заменица „оне“ веома важна и да има функцију атрибута који даје још већи значај именици испред које се налази: „она крушка“, место на коме су дане лирски субјекат и драга проводили заједно, означава место „бивше среће“ (2008: 202). Први део песме је веома живописан и непосредан. Обележава га светлост која алудира на радост и патријархалну идилу. Драга је срећна, налази се у природи са децом која уче, лептири лете, сунце сија. На цезури првог стиха четврте строфе, што се уједно и поклапа са границом опкорачења, налази до преокрета (ДЕЛИЋ 2008: 202). Други део песме постаје мрачнији и тамнији. Ту се већ наговештава промена расположења субјекта: „док полако тоне / Јесење сунце“. Јавља се туга због неостварене љубави и усамљености. И сам песник каже како се осећа:

„ (...) и, ко са висина
Оловни облак, по души ми паде
Најцрњи покров бола и горчина“
(ШАНТИЋ 1962: 121).

У срцу му је само тескоба јер драга више није уз њега. Ноћ је време када човеку свакакве мисли долазе, па тако лирском субјекту долази кобна мисао која га мучи. Песник се пита:

„Што моја ниси, и што смирај дана
Не носи мени звијезде, но јаде“
(ШАНТИЋ 1962: 121)?

Он тугује за прошлим временима, тугује за породицом и породичном топлином. Јавља се осећање апсолутне усамљености. За њега ноћи нису спокојство, он не леже у кревет мирна срца и главе. Ноћ доноси све негативне мисли, које преко дана заборавља јер живи живот гледајући кришом своју драгу. Он ноћу пати, он чезне за прошлим временима. Туга се јавља због неостварене љубави.

Песник проналази снагу и сам говори своју истину. Упоредује своје баште са њеном. Њена је идилична, све цвета, буја, ту су и деца, док је његова описана у шестој строфи и првом стиху седме строфе:

„Што моје баште осташе без грана
И слатка плода, што рађа и зрије
На ватри срца?... Гдје су јоргована
Вијенци плави?... Гди је клетва, гди је“
(ШАНТИЋ 1962: 121)?

Баште без грана и без плода метафорично представљају њега усамљеног без потомства. Његове баште су пуне, једино се чује да „ветар хуји“. Лирски субјекат јадикuje над својом судбином. И поред тога он мисли само на своју драгу, гледа је и то сузним очима како „бере слатке, распукле гранате“. Војислав Ђурић (1971: 27) сматра да је овде дата ефектна мајсторска игра са трећим стихом прве терцине. Крупне гранате су сада слатке, тј. лирски субјекат на дискретан начин жели да покаже колико цени изгубљену драгу, она све што дотакне претвара у слат.

Цела песма дата је у односу некад-сад. Ова супротност је основа структуре ове песме, као и осталих

Шантићевих елегија које ћемо овде споменути. Перо Слијепчевић је написао да песма „Једна суза“, спада међу „најдирљивије љубавне песме“ код нас, управо због свог „тона патријархалне и честите искрености“ (1983: 213).

Још једна песма која припада Шантићевим љубавним елегијама у терцинама је „Једно вече“ (ШАНТИЋ 1998: 89). Написана је 1911. године. На формалном плану, песма има исте карактеристике као „Једна суза“. Разлика је једино у томе што се опкорачење овде јавља већ на крају прве и почетку друге строфе. Већ у самом наслову сазнајемо о ком добу се говори. Радња је смештена у једно вече.

У првој строфи је дата слика лирског субјекта који наслоњен на прозор, пуши цигару. Кроз дим посматра друм Мостара. Дата је једна лепа и мирна слика заласка сунца, у чијем жару дрхте кровови кућа. Већ наредна строфа упућује на жену, којој се лирски субјекат обраћа са „ти“ (ДЕЛИЋ 2008: 203). Песник описује своју драгу коју је видео на улици. Са њом су ишла њена деца:

„Ти некуд прође. Уза те су била
И дјеца твоја, мале црнке двије
Очију топлих (...)“
(ШАНТИЋ 1998: 89).

Шантићева песничка интима прожета је снажним породичним осећањем. Кроз ове стихове приказана је хармонија живота једне жене, срећа једне породице. Лирски субјекат уједно описује његову драгу. Обучена је у свилу која је шуштала као кад ветар додирује и мрда лишће бокора²⁷. У наредним стиховима могу се назрети метафорично описане страсти које песник осећа према драгој.

²⁷ Грм, струк неке биљке. Значење је пронађено на сајту: <http://staznaci.com/bokor>. (преузето 26. 12. 2015. године)

„(...) Прах врео,
Што друм ко неко сиво платно крије,
Твој би skut, каткад, додирно и мео“
(ШАНТИЋ 1998: 89).

Врео прах би се могао протумачити као узаврела осећања у песнику када је видео драгу, међутим, он то мора да крије, јер она није његова. Прах би некад додирнуо њену хаљину, из чега би се могла наслути-ти песникове жеља и жудња за драгом. Он је жену са децом посматрао док нису скренуле за угао.

Поново се јавља контраст слика са почетка и слика на крају. У првом делу дата је хармонија живота којој је супротстављен рањени лирски субјекат у другом делу. Од другог стиха, шесте строфе, мењају се осећања. Последњи стихови описују унутрашње стање лирског субјекта. Две строфе на крају и издвојени стих приказују меланхолију која преовладава лирским субјектом.

„Ко из гнијезда гдје све студен дави,
Тад из мог срца једно јато дуго

Рањених тица с цвркутом се јави,
И вама прхну... Ноћ силазити стаде...
Мрак... У мој прозор, са висине плави,

Један црни лептир доплови и паде“
(ШАНТИЋ 1998: 89).

Песник пореди срце са гнездом у којем влада хладноћа, што указује на празнину и самоћу. Птице у гнезду су рањене и такве су одлетеле ка жени која му недостаје. Срце лирског субјекта је рањено и такво иде само за драгом. Преовладава мрак, а са висина код песника пада црни лептир. Јован Делић каже да је лептир симбол стања песникове душе (2008: 203).

Песма „Позни часови“ (ШАНТИЋ 1962: 140) се такође може уврстити у познате Шантићеве љубавне елегике писане у терцини. Састављена је из пет тер-

цета и издвојеног последњег стиха. Писана је у једнаестерцу. На више места се јавља опкорачење. Рима је иста као у претходним двама песмама.

На почетку, лирски субјекат посматра драгу која са прозора гледа своју башту. Већ је тада дата идилична слика њеног окружења: „Све је ко каква слика чаробна из рама“. Око вољене жене су шадрвани, башта, летњиковац, руже. Описом је дочарана карактеристична муслиманска средина. Овде се могу назрети утицаји народне поезије. Прва и друга строфа приказују драгу у једном идиличном окружењу. Она мирно гледа са прозора, осећа се неки тихи и леп мирис, месечина која пада на њену башту је топла и мека. Њена ноћ је толико мила да јој „руже мије сребром“. Песник је занесен тим раскошним светом који окружује недостижну жену. Њега мучи што он није део тог дивног света, већ га посматра са одређене удаљености, скрива се. Од тог тренутка, од треће строфе, настаје преокрет у песми. Ноћни пејзаж се удваја. Лирски субјекат објашњава да постоји њена и његова ноћ. Драгој се поново обраћа са „ти“:

„ (...) Ти не знаш да преда мном сада
Ноћ друга стоји, пуста и у чами.
С развалинама (...)”
(ШАНТИЋ 1962: 140).

Она не зна каква ноћ њега чека, и то је оно што га боли. Док је она срећна и ужива у својој ноћи, он тугује. Поред себе нема никог, зато у касним часовима преовладава чама и пустош. Развалине су оно што чини његов живот. Његов град је глух, што симболизује празнину. Делић закључује да се већ у овој песми јављају утваре и сенке, које ће песника касније пратити и прогонити цео живот (2008: 204). Појављује се језиво куцање незваних сенки у његов прозор. Песник кроз скривене симболе објашњава пролазност, смрт. Њему недостају праве ствари и вреднос-

ти, жели уз себе физички присутну жену. Пошто је то немогуће, песника посећују сенке као израз нестварности и немогућности да има оно што жели. Све је само привид. Изнад града су слепи мишеви, у тами се чује глас сове. Све је мрачно и страшно. Свуда се јављају бића која владају мраком. Последња два стиха пете строфе и издвојени стих дати су у Шантићевој омиљеној стилској фигури, антители. Песник поново описом наглашава контраст између његове и њене ноћи.

„Ти не знаш... Твоју ноћ светле драгуљи,
Докле из таме све у окна моја
Ко слепо око позни месец буљи”
(ШАНТИЋ 1962: 140).

Око ње је романтична и топла ноћ. Рекавши да јој ноћ обасјавају драгуљи, песник нам указује на то какву посебност оне имају. Изузетне су. Такво нешто има само она, лирски субјекат спомиње драго камење како би истакао лепоту и сјај њених позних часова. Међутим, његова је у потпуности другачија, и метафизички приказана. Око њега је само тама, мрак, а у прозоре као слепо око буљи позни месец. На почетку је месечина која обасјава драгу топла и мека, а његова је позна. Овај придев нам казује да је за њега касно. Пролазност живота без драге и пролазност младости узела је маха. Он остаје сам у овом страшном свету. Слепо око месеца у њега буљи, што опет може представљати неку нелагодност и непријатност у животу. Ови последњи стихови песми дају драматичност и на плану слике и на плану осећања (ДЕЛИЋ 2008: 204).

Ове три песме говоре о односу између лирског субјекта и недостижне жене. Песник драгу посматра са стране, није део њеног идеалног и хармоничног света. Он из даљине жуди за драгом, а уједно пати и тугује у чами свог живота. Због тога ове песме можемо посматрати као „својеврстан лирски љубавно-

елегични триптих”, закључује Јован Делић (2008: 204). Триптих представља слику из три дела који заједно чине једну тематску целину (ŽIVKOVIĆ 2001: 897–898). Овакво значење може се пренети и на књижевност, у овом случају на три споменуте песме. Делић још напомиње да ако овако сагледамо песме, „можемо добити дубљи доживљај и бољи увид у песничке законитости Шантићеве поезије”. Преко песничких слика Шантић преноси емоције које лирски субјекат носи у себи (2008: 205).

Закључак

Алекса Шантић певао је и о свом народу, али и о својој интими. Многи сматрају да је себе у најбољем светлу приказао кроз елегичну поезију. Сета и туга проистекле су из песниковог незадовољства. Несрећна љубав и губитак вољене особе доносили су песимистички поглед на живот који чека песника. Због жеље за срећнијим временима, лирски субјекат се стално враћа у прошлост како би у њој пронашао бар зрно снаге за даљи живот. У песмама је скоро увек дат однос некад-сад. Оно што је пре било пореди се са оним што се сада дешава. Прошлост је увек светлија од будућности. Туга, чемер, мрак, јад, пустош је оно што описује живот песника без драге за којом жуди.

Овакво елегично расположење песник је описивао терцинама. Иако је добро познавао карактеристике овакве песме, Шантић се често поигравао њеним обликом. Волео је да оно што је модерно помеша са традиционалним. Италијанска и немачка лирика утицале су на Шантићев избор да своја осећања изрази управо путем терцина. На љубавну лирику највише је утицала народна поезија, а поред ње и поезија Јована Јовановића Змаја.

Шантић није могао да одвоји себе и своју личност од песама које је писао. Љубавна елегична лирика је најбољи израз човекове потребе за љубављу. То је нешто универзално, без чега нема људске егзистенције. Шантић је успео да на одличан начин пренесе на папир оно што је осећао, и да тиме заувек и он, остави свој траг на срцу сваког читаоца.

Литература

Извори:

ШАНТИЋ, Алекса. *Песме*. Избор и пропратни текстови Миливој Ненин. изд. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1998.

ШАНТИЋ, Алекса. *Пјесме*. изд. Београд: Просвета, 1962.

Референце:

ДЕЛИЋ, Јован. *О поезији и поетици српске модерне*. изд. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

ДУЧИЋ, Јован. *Моји сапутници: књижевна обличја; Прикази и белешке; чланци*. Сабрана дела Јована Дучића уредили Меша Селимовић и Живорад Стојковић. Књ. 5. изд. Сарајево: Свијетлост, 1989.

ЂУРИЋ, Војислав. „Шантићева поезија”. *Српска књижевност у 100 књига* књ. 51. http://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Knjige/Srpska_knjizevnost_u_100knjiga/II-153244-051#page/0/mode/1up. 26. 12. 2015.

ЖИВКОВИЋ, Драгиша. *Европски оквири српске књижевности*. Књ. 4. изд. Београд: Просвета, 1998.

КНЕЖЕВИЋ, Миливоје В. *Алекса Шантић: песник*. изд. Суботица: Штампарија Етелке Рајчић, 1924.

МИЛАНОВИЋ, Бранко. *Студије из српске књижевности*. изд. Пале: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, 2011.

СЛИЈЕПЧЕВИЋ, Перо. *Критички радови Пере Слијепчевића*. Приредио Предраг Протић. изд. Нови Сад: Матица српска, 1983.

ŽIVKOVIĆ, Dragiša. *Rečnik književnih termina*. изд. Beograd: Nolit, 2001.

LEŠIĆ, Zdenko. *Teorija književnosti*. изд. Beograd: Službeni glasnik: 2008.

Tamara S. Kostić

LOVE ELEGIES IN TERCETS OF ALEKSA ŠANTIĆ

Abstract. The focus of the paper is the lyrical amorous-elegiac triptych of Aleksa Šantić, i.e. the poems „One tear“, „One evening“ and „Late hours“. This poems belong to Šantić's love elegies in tercets. The paper introduces his love poetry, continuing to poetic forms that he used in the previously mentioned poems. The unreturned love and the lost of the loved one have contributed to a pessimistic vision of life with the lyrical subject. In the first part of the paper, the main characteristics of elegy and tercets are presented, while later in text analysis of the poems will be discussed. Šantić loved to intermix the modern with the traditional. For this reason the attention is drawn to the influence of Italian and German poetry on the poet's choice to express love in tercets, as well as to the influence of folk poetry and the poetry of Jovan Jovanović Zmaj on the Šantić's love poetry.

Keywords: Aleksa Šantić, love poetry, triptych, elegy, tercet.

Саша Илић, Технолошки факултет